

M. ORHAN OKAY'LA ŞEHZADEBAŞI'NDAN BEYAZIT MEYDANI'NA

BEŞİR AYVAZOĞLU

1- Doğma büyüme İstanbullu olan M. Orhan Okay, çocukluğunu Edirnekapısı civarında, Arnavut'u, Rum'u, Yahudi'si, Ermeni'si, Giritli'siyle imparatorluğun çok uluslu yapısını yansıtan çok renkli bir semtte, lise ve üniversite yıllarını ise Şehzadebaşı, Vefa, Fındıklı ve Beyazıt civarında geçirdi

Hocam, üç kuşaktan beri İstanbul'da yaşayan bir ailenin çocuğu olarak Salmatomruk'tan Haliç'e inen yol üzerinde bir evde dünyaya geldiniz. Çocukluğunuz, Edirnekapısı civarında, Arnavut'u, Rum'u, Yahudi'si, Ermeni'si, Giritli'siyle imparatorluğun çok uluslu yapısını yansıtan çok renkli bir semtte geçti. Babanız polis olduğu için, çocukluğunuzun iki yılını Ankara'da yaşadınız, fakat şahsiyetiniz hiç şüphesiz, tarihî ve tabii dokusuyla, nüfus yapısıyla, terbiyesiyle hâlâ Osmanlı karakteri gösteren 1930'ların ve 1940'ların İstanbul'unda şekillendi. Lise ve üniversite yıllarınızı Şehzadebaşı, Vefa, Fındıklı ve Beyazıt civarında

yaşadınız. Sizden hayatınızı anlatmanızı isteyecek değilim. İstanbul'u konuşalım diyorum. Mesela Şehzadebaşı'ndan başlayabiliriz. Ne dersiniz?

Şehzadebaşı deyince hâlâ birçok kimsenin aklına önce Direklerarası gelir. Malik Aksel, sizin notlar ekleyerek yeniden neşrettiğiniz *İstanbul'un Ortası* isimli kitabında, Direklerarası'nın geçen asrın başlarında eski itibarını kaybettiğini, II. Meşrutiyet'ten itibaren burada büyük bir değişme başladığını, özellikle Rus ihtilalini takiben Vrangal ordusunun döküntüleriyle hemen bütün İstanbul gibi Şehzadebaşı'nın da havasının bozulduğunu söyler. Mütareke Devri'nde işgal askerlerinin büsbütün dejenere ettiği Direklerarası'nın eski hâlini bilen ihtiyarlar, 1950'lere kadar hayatta idiler ve beyhude bir gayretle kaybolmuş eski bir hayatı devam ettirmeye çalışıyorlardı. Hâlbuki ne Muallim Naci'lerin, Ahmed Rasimlerin mekânı olan Hacı Reşid'in kahvesi kalmıştı, ne de onlardan sonraki edebiyatçı neslinin müdavimi olduğu Fevziye Kıraathanesi... Bu kıraathane, İbrahim Paşa Camii'nin karşısındaki Fevziye Caddesi'nin hemen köşesindeymiş. Benim yetiştiğim zamanlarda yerinde Çinili Fırın ve Yeni Sinema bulunuyordu. Vaktiyle Letafet Apartmanı diye tanınan gösterişli bir binanın alt katında bir kıraathane vardı, Darüttalim-i Musiki Cemiyeti burada konserler verdiği için kıraathane de Darüttalim adını almıştı. Duvarlarında büyük aynaları olan, kadife örtülü masaları, koltukları, birkaç da bilardo masası bulunan geniş ve şık bir kıraathaneydi. Tabii talimi de, musikisi de kalmamıştı.

Hocam bu kahvehane, kıraathane ve çayhanelerden başka hangilerine yetiştiniz?

Dedim ya, birçok edebiyatçının hatıralarında yer alan, dillere destan Hacı Reşid'in çayhanesi, Fevziye Kıraathanesi 1940'larda çoktan tarihe karışmıştı. Mersin Efendi'nin kahvehanesine yetişmiş olmam lazımdı; fakat sonradan hikâyelerini işittiğim bu kahvehaneyi hiç hatırlamıyorum. İyi bildiğim, fakat müdavimi değil,

2- İmardan önce Unkapanı, Saraçhane ve Şehzadebaşı civarı

dışarıdan seyircisi olduğum tek çayhane, Yavru'nun Çayhanesi'dir.

Şu Salah Birsel'in Kahveler Kitabı'nda anlattığı çayhane...

Salah Birsel, pek çok yanlış, kulaktan dolma rivayetleri kaynak göstermeden nakleder. Yavru'nun da türkü ve maya söylemekle ün yaptığından bahsediyor. Ben duymadım. Esasında bu Yavru Mehmed kimdi, kimin nesiydi, hiç öğrenemedim. Çayhanesi, Saraçhane'den Vezneciler'e doğru giderken Şehzadebaşı ve İbrahim Paşa camilerini geçtikten sonra, sol taraftaydı. Tek katlı, hiçbiri 10-10 m²'yi geçmeyen küçük dükkânların arasındaydı. 3 m'yi geçmeyen cephesinin üçte ikisini vitrin, üçte birini de camlı kapısı teşkil ediyordu. Bu kapının gerisinde de çay ocağı sokaktan görünürdü. Vitrinin üst tarafına doğru yukarıya zincirle asılmış camdan beyzi bir levhada "Yavru'nun Çayhanesi" yazılı idi. Oturma yerleri bu bölümün arkasına doğru uzanıyordu. Kahvehane alışkanlığım pek olmadığı gibi Yavru'nun Çayhanesi'ne tecessüsle bile olsa girmeye cesaret edememiştim. Müşterileri de hep yaşlı-başlı,

kerli-ferli adamlardı. Hatta işittiğime göre, gençler veya yabancılar girmeye teşebbüs ettikleri takdirde kibar bir şekilde oranın kahvehane olmadığı söylenirmiş. Yavru Mehmed azıcık müşterisiyle nasıl geçinirdi, bilmiyorum. Bazıları onun polis olduğunu söylerlerdi. Rivayet doğruysa kimi takip ederdi, bilmem. Belki o zaman adı komüniste çıkan Abdülbaki Gölpınarlı'yı... Zaman zaman kapısının önünden geçerken içeriye göz attığımda bazılarını önceden tanıdığım, bazılarını orada göre göre sorarak kim olduklarını öğrendiğim müşterileri, içerisi hafif dumanlı, kışın buğulu penceresinden görürdüm. Burada en sık, hemen hemen her geçişimde gördüklerim Reşad Ekrem Koçu ile Abdülbaki Gölpınarlı idi. Hocam olmasa da Vefa Lisesi'nden tanıdığım Reşad Ekrem, her zaman tıraş gelmiş sakalı, tarak görmemiş kabarık saçları, biraz asık ve asabi suratıyla, Abdülbaki Gölpınarlı ise daha o zaman ağarmaya başlayan uzun saçları ve sakalıyla Yavru'nun vitrininin gerisinde görünürlerdi. Sonraları daha yakından tanıyacağım Mükrimin Halil'i, armudi kocaman kafası, müstehzi ve daima tebessüme hazır, belki biraz sırtkan çehresiyle görürdüm. Yine Vefa Lisesi'nde matematik-astronomi hocamız olan ve Ziya

3- İstanbul'un Haliç tarafından görünüşü. Silueti belirleyen Süleymaniye Camii ve Beyazıt Yangın Kulesi

Paşa'nın Terci-i Bend'inden kâinatı ve yıldızları tasvir eden ikinci bendinin tamamını astronomi defterimizin başına yazdıran, Mevlevî-meşrep Muhittin Erev daha az gördüklerimdendi. Daha nadir gördüklerim arasında şair ve eski Farsça muallimi Divrikli Tahir Nadi'yi, Ali Nihat Tarlan'ı hatırlıyorum. Arapça hocam Celaleddin Ökten'i de birkaç defa gördüm. Sesleri çayhanenin dışına aksetmese de hepsinin bağırarak konuştuklarını tavırlarından ve oradaki birkaç kişiden daha fazla kalabalığa nutuk atar gibi el ve kol hareketlerinden anlamak mümkündü. Aslında bir kahvehane müşterisi olmayan Celal Hoca'nın, bilmiyorum hangi saikle, belki ilmî bir sohbet vaadi ile oraya gelmiş olduğu tahmin edilebilir. Nitekim toplantılardan birinde Hz. Ali ve Muaviye üzerinde Abdülbaki Gölpınarlı ile aralarında önce tamamıyla tarihî bir zeminde başlamış olan konuşmanın daha sonra tatsız

bir seviyeye düşmesi üzerinde Celal Hoca'nın bir daha çayhaneye uğramadığını işittik.

Hocam, izninizle tekrar Direklerarası'na dönmek istiyorum. Siz, Direklerarası'na ismini veren sütunları hatırlıyor musunuz?

Hayır, benim çocukluğumda, yani 1940'larda caddenin "direkler"i kalmamıştı, şimdi "arası" bile yok. O zaman, bugünküne kıyasla çok dar bir caddeydi. 1950'lerden sonraki imar yıkımında, yolun Şehzadebaşı ve İbrahim Paşa camileri ve hazirelerinin bulunduğu sol tarafına dokunulmadı, fakat sağ taraf en az eski yol kadar genişletildi. Eski dar caddeden otomobil trafiğinin, hele otobüslerin pek az olduğu yıllarda, önce kırmızı-beyaz, sonra yeşil-beyaz tabelalı Edirnekapı-Bahçekapı tramvayları, Fatih'ten sonra da Fatih-Harbiye ve Beşiktaş-

Fatih tramvayları gidip gelirdi. Direklerarası, herhalde XIX. yüzyıl başlarında bir eğlence mahalli olmaya başladı. Hacı Reşid'inki gibi edebiyat çevrelerinin devam ettiği, ayrıca Fevziye ve Darüttalim gibi eski musikinin de icra edildiği kahveler bu caddenin iki tarafında bulunmuş. Tabii en pespaye kantoların söylendiği mekânlar da... 1940'larda artık bunların hemen hepsi kaybolmuş, onların yerini sinemalar almıştı. Yolun sağ tarafında, geçmişleri epey eski olan Millî, Hilal ve Ferah sinemaları vardı. Ferah'ta bazen tiyatro da oynardı. Bir defasında trapez gösterileri yapan yabancı bir grubu seyrettiğimi hatırlıyorum. Aynı sırada Ertuğrul Sadi Tek Tiyatrosu'nda da vodvil, operet gibi hafif müzikal komedilerin oynandığını ilan eden afişler gözümün önüne geliyor. Caddenin solunda ise Turan Tiyatrosu vardı. Koltuğu, iki kat balkonu ve locaları ile hatırımda bayağı gösterişli bir

tiyatro olarak kaldı. Naşid'i orada birkaç defa seyrettim. Çok değişik makyaj ve kıyafetlerle sahneye çıkar, onun gelişiyile beraber, seyirciler bir alkış koparır ve âdeta bir kahkaha krizine tutulurlardı. Epeyce uzun olan bu seanslarda bir tiyatro oyunuyla beraber kanto, ince saz, illüzyon gibi gösterilere de yer veriliyordu. Çok defa komedi olan oyunları arasında Sefiller'i seyrettiğimi hatırlıyorum. Turan Tiyatrosu'nda bir defa da Hafız Burhan'ı dinlemiştim, 1941 veya 1942 yılında... Birkaç yıl sonra Turan Tiyatrosu da sinema oldu. O yıllarda sinemalarda bir seansta iki film oynanırken, Şehzadebaşı sinemalarında üç film birden oynar, özellikle cumartesi ve pazar günleri kapı önündeki yemişçilerden 250 gr. kabak çekirdeği alan askerler, öğrenciler başı sonu olmayan bu seanslarda çoğu kovboy, polisiye, macera ve komedi filmlerini çekirdek çıtırtıları arasında,

4- İstanbul'da yok olan bu ahşap evler, İstanbul estetiğinin belirleyici öğeleriydi. Gelecek nesillere bir zamanlar nasıl bir şehirde yaşadığımızı gösterebilmek için sur içinde hiç değilse birkaç mahalle olduğu gibi korunmalıydı

zaman zaman kahramanları alkışlayarak, yuhalayarak, ıslıklayarak seyrederdiler. Bir süre sonra Şehzade Camii'nin karşısındaki Çinili Fırın'ın yanında bir sinema daha açıldı. Yeni Sinema'da daha şık, daha kaliteli filmler oynatıldığından seyircisi de farklılaştı. O yıllarda burası gibi çok sayıda sineması olan bir de Beyoğlu vardı. Diğer semtlerdeki sinemalar dağınık ve tek tüktü. Orhan Veli'nin "İstanbul'un orta yeri sinema" mısrasını okuyan Anadolu gurbet delikanlısının anlattığı, herhalde Şehzadebaşı semti olmalıdır. Zaten İstanbul'un orta yeri de burası değil mi? **Malik Aksel'in bir kitabına isim olan sütundan bahsediyorsunuz sanırım.**

Evet, eski bir inanışa göre Şehzadebaşı Camii'nin dış avlusunda, ana caddeye bakan dış duvarların hemen arkasında mermer bir sütun vardır. Bu sütun, İstanbul'un tam ortasını göstermekte imiş. Bu inanış ne zamandan

beri vardır ve sütun hangi ölçüye göre şehrin ortasıdır, bilmiyorum. Bana bir ucu Bizans'a kadar uzanan bir telakki gibi geliyor. Evvela, buradan geçen caddenin, yani Edirnekapısı'ndan başlayarak şimdiki Fevzi Paşa, Beyazıt, Divanyolu'ndan Sultanahmet'e, yani Hipodrom'a, böylece Ahırkapı taraflarında Marmara surlarına kadar uzanan yol, Bizans'ın da en önemli, belki tek ana yoluymuştu.

Protokol yolu... Mese Caddesi.

Osmanlı'nın da protokol yolu... Bu yol, Edirnekapı'dan hareketle sağ tarafı Marmara'ya, sol tarafı da Haliç'e eğimli olan ve ufak tefek iniş yokuşları dikkate alınmazsa daima bir sırt üzerinde mütehakkim bir kral yolu, bir güzergâh-ı hümâyun olma vasfını asırlar boyunca korudu. Şimdilerde tarihî yarımada denilen yerleşme bölgesinin, İstanbul'un bütün Rumeli yakasını

değil, sadece Haliç'le Marmara arasındaki parçayı içine aldığı belirtmek gerekir. Yani asıl İstanbul, eski tabiriyle söyleyeyim, nefsi-i İstanbul, kuzeyden Haliç kıyılarıyla sınırlıydı.

Şehzadebaşı, herhalde bir zamanlar Osmanlı elitlerinin oturduğu bir semtti, Süleymaniye gibi. Muhteşem konaklarla bezeli olduğundan eminim.

1947-1950 yılları arasında Vefa Lisesi'nde okuduğum için Şehzadebaşı ve civarının o dönemini ve çevredeki birçok binayı hatırlıyorum. Bir defa şehrin mutena semtlerinden biri olduğu muhakkaktı. Yolun Süleymaniye istikametindeki dar sokaklarında Osmanlı sivil mimarisinin çok güzel örnekleri olan üç dört katlı büyük konakların arasında tek veya iki katlı evler, zengin, orta hâlli ve fakir insanların, aralarında sosyal sınıf farkı gözetilmeden bir beraberlik içinde yaşadıklarının sembolü olarak duruyorlardı. Burası, Kirazlı Mescit Mahallesi'dir. Daha doğrusu Kirazlı Mescit, Süleymaniye Camii'ne doğru giden dar sokaklardan birinin adıdır. Sokağa adını veren ve ağaç kültürüyle ibadet mahallini tabii bir estetik zevk içinde birleştiren Kirazlı Mescit hâlen yerindedir. Ama kirazı kalmış mıdır, bilemiyorum. Yirmi beş otuz yıl önce bu semtin yapılarının ve mimari bütünlüğünün korunması için büyük bir bölge İstanbul Üniversitesi'ne devredilmişti. Değil restorasyon, mevcut konakların çoğu göz göre göre otopark mafyacıları marifetiyle birer ikişer yakıldı.

Az da olsa restore edilip kurtarılan konaklar var hocam.

Önemli olan mahallenin bütünlüğünü korumaktı. Ne diyordum, Şehzadebaşı Caddesi'nin diğer yakası, yani Laleli'ye doğru da, yine bahsettiğim yıllarda aynı şekilde her birinin geniş bahçeleri olan üçer dörder katlı konaklar vardı. Tabii artık eski büyük aile tipi dağılmış olduğundan bu konakların en talihlileri kat kat vârislerin elinde bulunuyor, çoğu ise yine vârisler tarafından odabaşı denilen bir çeşit yöneticiye emanet edilerek pansiyon gibi oda oda kiraya veriliyordu biliyorsunuz, Peyami Safa'nın *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* romanının ilk bölümü böyle bir konağın içinde geçer. Şehzade Camii'nin karşı sırasında Karakol binasından başlayarak tek katlı küçük dükkânlardan okul arkadaşım İzzet Tanju'nun babası Talat Bey'e ait fotoğrafane, öğle nevalelerimizi yediğimiz Çinili Fırın, daha ilerde gazete ve dergi de bulundurduğu için hemen her gün uğrak yerimiz olan, çingır çingır zil sesleriyle soğuk su satan Ahmet Aktan'ın büfesi, paralı günlerimizde kendimize 50 kuruşa köfte-piyazla ziyafet çektığımız Mustafa Efendi'nin dükkânı aklımda kalanlar arasında.

İstanbul'un ilk apartmanı olan Letafet Apartmanı'nı hatırlıyor musunuz?

Elbette hatırlıyorum. Vezneciler'e doğru iyice daralan caddede, Turan Tiyatrosu'ndan sonra en gösterişli bina Letafet Apartmanı'ydı. Demin bahsettiğimiz meşhur Darüttalim Kiraathanesi işte bu apartmanın altındaydı. Diğer yapılar yine tek katlı, hemen hepsi küçük esnaf ve sanatkârlara ait dükkânlardı. Murad Paşa Medresesi'nin önünde de böyle salaş dükkânlar vardı ve bilmeyenler onların arkasında bir medresenin bulunduğunu fark edemezlerdi. Medreseyi geçince sağ tarafta şimdi gözümün önünde hayal meyal saray gibi teccüm eden Zeynep Hanım Konağı geliyor. Saray gibi değil, saray... Hem de bir zamanlar Sultan Abdülaziz'e kalabalık erkânıyla iftar sofrası açmış bir saray. Konağı hayal meyal hatırlayışım 1942 kışında çıkan bir yangınla yok oluşundandır. O tarihe kadar üst katı Yüksek Muallim Mektebi yatakhane, diğer katları Edebiyat ve Fen fakülteleri olarak kullanılıyormuş. Milli Şef İsmet İnönü'nün mü, Maarif vekili Hasan Âli Yücel'in talimatıyla mı, bilmiyorum, yangından sonra, daha güzeli değilse de daha büyük ve hantal binalarıyla şimdiki Edebiyat ve Fen fakülteleri inşa edildi. Civardaki arsalarda yeni yapılmış olan iki üç katlı birçok apartman da bu inşaat için istimlak edilip yıkılmıştı. Tamamlanması ve fakültelerin yeni binalarına yerleşmeleri on yıldan fazla sürdü.

Hocam, Zeynep Hanım Konağı yangınından söz ettiniz. Bu yangından biraz daha bahseder misiniz? Nasıl oldu?

Evet, birkaç büyük yangına şahit oldum. İlki meşhur Zeynep Hanım Konağı'nı yakan afettir. Daha önce de söylemiştim, bizim ev, Edirnekapı'dan şimdiki Vefa Stadyumu'nun -tabii o zaman stadyum değil, Çukurbostan- solundan Haliç'e doğru inen Salatomruk Yokuşu'nun devamında ve Balat'a yakındı. Yani yedi tepeden birinin yamacında. Bir başka tepe, evimizin üçüncü katından galiba güney batıya doğru yükseliyordu ve yakın bir ufuk çizgisinde, o zaman, anneannemin bana öğrettiği bir yığın cami ve mescidi isimleriyle biliyordum: Yazıcı, Mehmed Ağa, Draman, Nişanca, Meydancık, Hamamî Muhittin gibi... Bir gece, o pencereden, gökyüzünü olağanüstü bir kızılığın sardığını gördük. Draman Camii arkasından göğün görebildiğimiz büyük bir kısmını kaplıyordu. Evimizde bir dürbün vardı. Onunla baktığımızda, o kızılığın arasında yanan ahşap parçalarının değişik istikametlere uçtuğunu görüyorduk. 1942 senesinin şubat veya martı idi.

28 Şubat'ı 1 Mart'a bağlayan gece çıkmış hocam. Bu yangından bir kitabımda söz ettiğim için biliyorum. O tarihte on bir yaşındaydınız galiba.

Evet, on bir... İlkokul dördüncü sınıfta idim. Evdekilerin telaşlı ve endişeli konuşmalarından dehşetli bir korkuya kapıldığımı hatırlıyorum. Tir tir titriyordum. Sanki yangın bizim eve de gelecekti. Yanan bina bizden çok uzakta olmalıydı. Adliye Sarayı yangınına hatırlayan babam, yine o taraflarda bir yerin yanıyor olabileceğini söyledi. Gerçekten de evimizden görünen kızılığın istikametinin Zeynep Hanım Konağı ile Sultanahmet'i bir hizada gösterecek bir doğrultuda olduğunu şimdi düşünüyorum. Tabii o sırada neresinin yandığını bilemezdik. Ne zavallı bir istasyon olan radyo böyle bir haberi verebilirdi, ne de kimsede telefon vardı. Mahallenin en hâllice evlerinde bile telefon bulunmazdı. Babamın polis olduğunu söylemiştim; hemen giyinip yakındaki karakollardan birine gitti, bir süre sonra geldiğinde, Zeynep Hanım Konağı'nın, yani şimdiki Edebiyat ve Fen fakültelerinin yerinde bulunan, o çocuk yaşında bana gerçekten rüyai bir saray kadar büyük ve muhteşem görünen ahşap yanıyordu. Saray gibi bir konaktı. Etrafında başka evler de vardı, onlar da yandı mı, bilmiyorum, Fakat gökyüzünün o kızılığı hemen sabaha kadar devam etmişti. Ertesi günler o harabe hâlini almış canım sarayın yıkıntıları önünden geçtik. Sonra da senelerce, etraftaki başka evlerin istimlakini, yerine şimdi büyük beton binaların, Edebiyat ve Fen fakültelerinin yapılmasını seyrettik.

Şahit olduğunuz başka yangın var mı?

Bir de Fener yangınına hatırlıyorum. Herhâlde yüzlerce ahşap evin yok olmasına sebep olan bu yangın, büyük İstanbul yangınlarının sonucusuydu. Bu yangın, tarihini çok iyi hatırlayamıyorum, Zeynep Hanım Konağı yangınından önce olabilir. Fener Patrikhanesi'nden çıktığı söylenen bu yangın mahallemize çok yakındı. Gökyüzü, bu defa aynı pencerelerden baktığımızda, biraz daha doğuya doğru bir istikamette yandı durdu. Birkaç gün ve gece sürdü. Artık sırf kızılık değil, duman, hışırtı ve kokular da geliyordu. İşte bu yangın, o eski İstanbul yangınları gibi, sağa, sola, dar, geniş sokaklara saldıracak Fener'den Çarşamba'ya kadar uzanan büyük bir mahalleyi yok etmişti. Bütün bu yangınlar için o zamanlar hemen birilerinin kundak sokuşturduğu söylenirdi. Bu yangının, ailemiz için hazin ve unutulmaz bir acısı da vardır. Annemin dayısı, patrikhanenin hemen üst tarafında bulunan Abdi Subaşı Mescidi'nin müezzini idi ve o yangın sırasında caminin, üzerine

5- Galata'dan Fatih'e... Fatih ve Yavuz Sultan Selim Camileri çevresi

yıkılan büyükçe demir kapısının altında kalarak ve yanarak can vermişti. Reşad Ekrem Bey'in *İstanbul Ansiklopedisi*'nin "Abdisubaşı Camii" maddesinde bu hadiseden söz edilir.¹

O maddeye bakar, dipnot olarak eklerim hocam.

Teşekkür ederim. Zavallı, yalnız yaşayan bir adamcağızdı. Konu komşu demişler ki, "Dışarı çıkmıştı, sonra tekrar içeri girdi." Caminin müezzin odasında sevdiği ve baktığı kedi yavruları varmış; kimi, onları kurtarmak için, kimi birkaç Kur'an-ı Kerim nüshasını kurtarmak için geri döndüğünü söylemiş. Yangın söndükten sonra da haftalarca yanık kokusu mahallemizden eksik olmadı. Bunlara benzemeyen üçüncü bir yangın vakası daha anlatayım isterseniz.

Tabii, buyurunuz hocam.

Epey sonraki yıllardan birinde, galiba 1947-1948 yıllarında olacak, bir ikinci vakti, o zamana kadar işitmediğim korkunç bir patlama ile herkes pencerelerden başlarını çıkardı. Anlattığım yangınların tam aksi istikametinde, kuzey batı tarafında, o patlama üzerinden çok kısa bir süre sonra koyu, ağır bir duman yavaş yavaş yükseldi. Duman değil, âdeta bütün havayı kaplayacağı benzeyen koca bir bulut olmaya başladı. Kurşuni, koyu mavi, mor, yığın yığın, yoğun ve çok yavaş yükselen ve büyüyen bir duman. Onun haberini daha kısa bir zamanda aldık. Haliç'in karşı kıyısında Silaharağa, Hasköy taraflarında bir mantar fabrikası patlamış, kısa zamanda yangın hâline gelmiş ve epey hasara sebep olmuş. Yangın söndürme sırasında beş altı itfaiyecinin öldüğünü öğrendik. Demokrasinin de az çok başladığı yıllar olduğu için basın yasağı pek kalmamıştı. Ertesi günden itibaren, hadise bir takım siyasi ilişkilere bağlandı. Fabrika, meşhur Enver Paşa'nın kardeşi olan Nuri Kılıçgil Paşa'ya aitmiş. Yalnız mantar değil, silah ve mermi de imal ediyormuş ve o yıllarda yeni kurulma savaşları veren İsrail'e bu silahları sevk ediyormuş vs. O yılların birçok hadisesi gibi bu da bilinmez karanlıklarında unutuldu gitti.

¹ Abdisubaşı Camii hakkında Reşad Ekrem Koçu tarafından *İstanbul Ansiklopedisi*'nin ilk cildinde şu bilgiler verilir: "Fener'de kendi adını taşıyan mahallede, İncebel ile Abdisubaşı sokakları kavşağındadır. Abdi Subaşı adında bir hayır sahibi yaptırmıştı. Zamanla vakfı tükenmiş, harap olmuş, Kanuni Sultan Süleyman devrinde Kırkçeşme suları getirilirken bina emini olan Mahmud Ağa tarafından Mimar Sinan'a yeniden yaptırılmıştır. Geçen asır sonlarında esash bir tamir görmüş, Mimar Sinan yapısından hiçbir iz kalmamıştı. Ahşap, aşı boyalı bir cami idi. Minaresinden Haliç çok güzel görünürdü. Abdisubaşı müezzinleri arasında sesini karşı sahile işittirmek bir an'ane olarak devam ederdi. Bu mabet, Fener Patrikhanesi yangınında yanmış, son müezzini de yanarak ölmüştür."

6- Uzun yıllar bir tören alanı olarak kullanılan Beyazıt Meydanı'nda bir bayram töreni. Bayezid Camii'nin minaresinden çekilen bu fotoğrafta, Sait Faik'in "Havuzbaşı" hikâyesine konu olan Haydar Bey Havuzu bütün cesametıyla görünüyor

Bu yangınlar, depremler asırlar boyunca İstanbul'dan kim bilir neler alıp götürdü. Yanan yıkılan konakların, köşklerin, yalıların vb. yerlerine derme çatma binalar yapıldığı için de İstanbul son iki yüz yıl içinde gitgide köhneleşti. Siz çocukluğunuzu bu köhne İstanbul'da yaşadınız hocam. Biraz o günleri anlatır mısınız?

Bu köhne kelimesini çok yerinde kullandınız. Bugün gençlerin çoğunun bilmediği, bizim çocukluk çağımızın güzel ve zengin Türkçesinde, pek çok kavram için olduğu gibi, “eski”nin karşılığı olarak da birden fazla kelime kullanılırdı, ama her birinin kullanıldığı yer farklıydı. Mesela kadim, eski olmakla beraber, hâlen devam edeni ifade ettiğimiz olumlu bir değer yargısıydı.

Yine eski manasına gelen sabık ve esbak da çok defa resmî bir makamı daha da önce işgal edenler için kullanılırdı. Köhne sıfatı ise eskimiş, yıpranmış, işe yaramaz hâle gelmiş demektir, olumsuz bir değer yargısını ifade ederdi. Tevfik Fikret, İstanbul’a lanetler yağdırdığı “Sis” şiirinde bu şehre “Ey köhne Bizans!” diye seslenir. Bildiğiniz gibi, Fikret “Köhne Bizans” sözüyle, biraz da Bizans oyunlarının

7- XIX. yüzyıl sonlarında yahut XX. yüzyıl başlarında Yangın Kulesi'nden çekilen bu önemli fotoğrafta Beyazıt Meydanı ve bu meydanın tabii uzantısı olan Vezneciler görünüyor. Askerlerin talim yaptığı Harbiye Nezareti'nin avlusu henüz ağaçlandırılmamış. Sağdaki büyük bina, bugün İ.Ü. Eczacılık Fakültesi olarak kullanılan Keçecizade Fuat Paşa Konağı, onun arkasında uzakta üst kısmı görünen bina ise Zeynep Hanım Konağı'dır. Beyazıt Medresesi'nin etrafını kuşatan salaş dükkânlar, kahvehaneler yerli yerinde (Yusuf Çağlar Arşivi)

yani siyasi dalaverelerin çökerttiği Osmanlı'nın son yüzyılına kasteder. Evet, çocukluk hatıralarımı anlatırken çok defa şahsi bir nostalji ile söz ettiğim kenar mahalleler, asırların köhnettiği İstanbul'un bir parçasıydı ve hiç şüphe yok ki bir değişmeye, yenileşmeye ihtiyacı vardı. Yangınlar, depremler, arka arkaya gelen savaşlar ve bir türlü düzelemeyen ekonomik durum, o mahalleleri harabe yığınları hâline getirmişti ve bu o yıllarda devam ettiriyordu. Bana ve benim gibilere o semtleri munis gösteren, sadece kaybolmuş her şeyi güzel zannettiren psikolojik yanılmadan ibaret değildir. O harabiyet içinde bile tepelerin, vadilerin, çayırların, bağların, hatta ıslah edilseydi şehrin pitoresk dekorunu tamamlayacak bir unsuru olan akar derelerin, sonra hemen her sokakta bulunan çeşme, mescit, hazire ve belki hepsinden önemli sivil mimari örneklerinin varlığı tarihe ve tabiata açılan

bir ufkun huzurunu veriyordu. Mesele, şimdilerde çok kullanılan bir ifadeyle bu tarihî ve tabii dokunun korunmasıydı, bu yapılmadı. İstanbul, birbirinden farklı medeniyetlere başkentlik etmiş, birbirinden farklı kültürleri koruyan, dünyada benzerine rastlanmayacak bir şehirdir. Bu, bana sorarsanız, kozmopolitlik değil, tabii bir uyumdu. Şehir, bu uyumla şahsiyetini gösteriyordu. Osmanlı, İstanbul'a girdiği zaman devlet ve şehir tecrübesi geçirmiş, Müslümanlığın başka dinden ve ırktan insanlara emrettiği davranışı özümsemiş bir millet olarak fethettiği şehrin tarihini bozmamış, ona kendi şahsiyetini eklemişti. Fetihten bir asır sonra artık bir Türk İstanbul'dan bahsedilebilirdi. Ama "Köhne Bizans"ın pek çok abidesi ayakta idi. Maksat geçmiş bir tarihi yok etmek olsaydı, ucu Macaristan'a, Avusturya'ya dayanmış devletin başkentinin surlarını yıkıp hazır taşlarını kullanmaktan

kolay ne vardı? Cami yapılmış olan Ayasofya ve Kariye'nin mozaiklerinin bile sökülmeyip sadece basit bir sıvamayla örtülmesi gibi misaller çoğaltılabilir.

İstanbul yangınları benim özel ilgi alanlarımdan biridir hocam. Zannedirim, yangın yerlerinin bir kısmı, imar edilemeyince bostan olarak ekilip biçilmeye başlanıyordu.

Olabilir. Büyük bostanlardan bir kısmı da aslında Bizans'ın açık su sarnıçlarıdır. Bunlardan ikisini, benim çocukluğumun geçtiği mahallelerde olduğu için çok iyi bilirim. Biri Edirnekapı'da, şimdi Vefa Stadı olan alandır. Halk tarafından Çukur Bostan diye bilinirdi. Vaktiyle su ile dolu olduğundan tabii olarak tabanında birikmiş ham ve bereketli toprak dolayısıyla sebze ekili, ağaçlıklı yemyeşil bir arazi idi. Aralarında birkaç bahçıvan kulübesini ve bir merkebin gıcır gıcır döndürerek su çektiği bir bostan

dolabını hatırlıyorum. Çukur Bostan 1940'lardan sonra yok edilerek stadyuma çevrildi. İkinci su sarnıcı Çarşamba semtinde, Sultan Selim Camii'nin hemen yakınında, adı yine Çukur Bostan olan bir yerdi. Burada da ekili arazi, hatta tavuk yetiştirenler var idiyse de mescidi, bayağı düzenli sokakları, çıkmaz sokakları ve tek katlı evleriyle şirin bir mahalle de yer alıyordu. Uzun bir süreden sonra bir ara buralara tekrar gittiğimde orada gecekondulardan çevirme birkaç katlı çirkin beton evlerin yapılmış olduğunu gördüm. Son yıllarda belediyenin himmetiyle bu gibi binalar yıkılarak daha kullanışlı spor tesisleri yapıldı. Her iki Çukur Bostan'a da sarnıç duvarlarının iç tarafındaki merdivenlerden veya zamanla oluşmuş toprak bir yoldan inilirdi. Üçüncü Çukur Bostan'ı, yani Bizans sarnıcını biraz daha geç keşfettim. Çapa'da, Yüksek Öğretmen Okulu'nda okurken, çevreyi dolaştığım sırada

sokaklar arasında birdenbire karşıma çıkan yine ağaçlık ve sebze tarlaları olarak gördüğüm büyük çukur sahanın, önceki benzerlerini hatırlayarak bir Bizans sarnıcı olduğunu anladım. Bu semtin adı Altımermer'dir. Bir ara o bostanların sökülerek burasının bir pazar yeri olarak kullanıldığını görmüştüm. Dünyada, böyle büyük ve tarihi bir şehrin ortalarında başka örneğinin bulunmadığını sandığım her üç sarnıç da Osmanlı'nın kullandığı gibi biraz daha düzene sokularak şehrin pitoresk köşeleri hâline getirilebilirdi.

İstanbul bir zamanlar bir bostanlar şehriymiş. İsminde "bostan" kelimesi geçen bir yığın mahalle ve sokak ismi var.

Biliyorsunuz, aslında bostan kelimesi dilimize Farsçadan geçmiştir ve çiçek bahçesi demektir. İstanbul'da ise bostan denince yalnız sebze ekilen alan anlaşılırdı. Vaktiyle suriçinde bu gibi ekili pek çok bostan vardı. Şimdiki Vatan Caddesi'nin bulunduğu yerin isminin 1950'lere kadar Yeni Bahçe olduğuna, Bayrampaşa Deresi'nin ekili tarlalar arasından aktığına kim inanır? Bizim mahallede de adına bostan dediğimiz, etrafı çepeçevre evlerin arka yüzlerindeki pencere ve balkonlarının baktığı büyükçe bir alan vardı, fakat artık ekilmiyordu. Mahallenin çocukları top oynardı. Aynı şekilde yakınımızdaki Kesmekaya Mahallesi'nde de adı bostan olan ve yine top oynanılan bir meydan vardı. Vaktiyle babamın ve amcalarımın, benim çocukluğumda da babaannemin oturduğu ev bu bostana baktığı için oraları da iyi biliyorum. Kesmekaya Bostanı'na bitişik, üzeri muhkem tonoz kemerle örtülü oldukça büyük, fakat iç bölmeleri olmayan bir yapıyı da biz oyun yeri olarak kullanırdık. Buraya ambar denirdi ve Bizanslıların buğday ambarı olduğu rivayet edilirdi. Sonraları öğrendim ki orada Buğdan beyinin sarayı bulunuyormuş. Halk ağzında Buğdan'ın Buğday'a dönmesi de tabii. Gecekondu apartmanlaşma döneminde orası da kayboldu gitti.

Bildiğim kadarıyla, surdışında da bir hayli bahçe ve bostan vardı.

Hem de çok... Mecidiyeköy, Levent ve Ortaköy sırtları dutluk, karanfil bahçeleri ve çilek tarlaları doluydu. Boğaz'ın Anadolu kıyısının hemen bir şerit arkasından itibaren ekili arazi başlardı. Zaten birçok yerleşim adlarında köy kelimesinin bulunuşu da bunu göstermektedir. Aynı şekilde Edirnekapı ve Topkapı surlarının dışı da ekiliydi. Yani Eyüp, Otakçılar, Bayrampaşa, Maltepe, Çırpıcı, Yedikule, Langa çayırıları İstanbul'un ve civarın sebze ve meyve ihtiyacını

karşılardı. Baklasıyla meşhur olan Bayrampaşa'nın, dolap beygirlerinin çektiği kovalarla sulanan marul tarlaları pazar günleri mesire vazifesi görürdü. Artık bahçesi olmayan, güneş görmeyen pencerelerinde çiçek açmayan pek çok yeni sokak, özentiyle, bazı çiçeklerin adlarını taşıyor. Yeni açılan sokaklarda bostan adının hemen hiç kullanılmadığını görüyorum. Eski adlarda ise bol sayıda var. Meraklısı bugünkü İstanbul şehir rehberlerinde, içinde bostan kelimesi geçen kaç tane semt ve sokak adının bulunduğunu sayabilir.

Hocam, surdışı ve bostanlar bana ister istemez sizin de bir süre hat meşk ettiğiniz Hattat Halim Özyazıcı'yı hatırlattı. Merhumun surdışında galiba bir bağı varmış. Bu bağı görmüş müydünüz?

Evet, gördüm. Topkapı dışında, Çırpıcı'da, Tepebağ denilen semtte epeyce geniş bir arazide üzüm bağı ve iki katlı, sevimli bir bağ evi vardı. Şimdi oralarda ne var, bilmiyorum. Hatırlarsınız, İbnülemin merhum, *Son Hattatlar*'ında biraz da sitemli bir dille üstadın yetiştirdiği üzümlerden vaktiyle kendisine de bir sepet getirdiğinden söz eder. Ben o üzümlerden çok yedim, özellikle itinayla yetiştirdiği pembe çavuş üzümünden... Merhumun elinde bağ bıçağı ve çapa, toprakla, asma kütükleriyle haşır neşir olduğunu görünce şaşırılmış, o küt parmaklı ve nasırlı ellerinin acısını içimde hissetmişim. Harf İnkılabı'ndan sonra hocalığı elinden alındığı gibi, sanatını icrası da yasaklanan Halim Efendi'ye devletin son lütfu, Maarif Matbaası'nın Latin hurufatıyla malzemesini ısmarlamak olmuş. Başta gotik alfabe olmak üzere Latin harflerinde de çok usta bir kaligraftı. Otuz yaşında kendisini ve ailesini geçindiremeyecek kadar boşluk içinde kalan bu büyük sanatkâr, aklına nereden geldiyse, birçoklarının delice bulduğu bir cesaretle surdışında bir arazi satın alarak bağıcılığa başlamış ve kamış kalem tutan elleri o tarihten sonra çapa tutmaya başlamış. Bu bağ yerinin vaktiyle Midhat Paşa'nın çiftliğine komşu olduğunu da kendisi söylerdi. Nispi bir demokrasi dönemine geçtiğimiz 1945 yılından sonra Halim Hoca'nın kalemine dar da olsa yeniden bir ufuk açıldı. Cüzi bir ücretle Güzel Sanatlar Akademisi'nde ders vermeye, yeni yapılmakta olan camilerin kapı ve kubbelerinde şaheserlerini göstermeye başladı.

Halim Hoca'dan meşk edişiniz nasıl oldu?

Sahaf Raif Efendi sayesinde... 1950 sonbaharıydı. Sahaf Raif Çarşısı'nın o zaman şeyhi olan kitapçı Raif Yelkenci, benim Edebiyat Fakültesi'nde okuduğumu öğrenince "Seni Halim Efendi'ye göndereyim, boş saatlerinde hat öğrenirsin." dedi. Edebiyat Fakültesi o yıllarda Fındıklı'daki Çifte Saraylar'dan birinde

8- Unkapanı'nın imar hareketleri başladıktan sonraki görünüşü. Cadde açılmış, fakat çevresi henüz tam temizlenmiş (!) değil

bulunuyordu. Halim Efendi'nin ders verdiği Güzel Sanatlar Akademisi de Çifte Saraylar'ın diğer binasında... Ders saatleri arasındaki boşluktan faydalanarak hat derslerine devam edebilecektim. Rahmetli Raif Bey bir karta "Hamilikart..." diye başlayan birkaç cümle yazarak beni hocaya tavsiye etmişti. Gidip buldum kendisini, kartı vererek durumu arz ettim. Aşağı yukarı 1,5 m boyunda, boynu hemen yok denecek kadar kısık, yürürken iki tarafa sallanan, ilk bakışta sanatkâr olduğuna asla ihtimal veremeyeceğiniz bir adamdı. Raif Bey'in kartını tebessümle okudu, "Ne demek, ne demek? Raif Bey tavsiye edecek de ben kabul etmeyeceğim, başımın üstüne!" dedi. Ben ezile büzüle "estağfirullah"ları arka arkaya sıralayarak "Bu kadar talebeniz arasında size zahmet vereceğim." deyip duruyordum. "Ne demek, zahmet değil, rahmet, rahmet!" deyişini hiç unutmam. Talebelerine meşk verirken gözlerim gayriihtiyari parmaklarına takılmıştı. Bu kalın, küt, kısa parmaklı, iri tırnaklı ve âdeta nasırlaşmış elin, divit olarak kullandığı küçük bir cam kutuya kamış kalemi batırıp sonra elindeki defter üzerinde harikulade bir yumuşaklıkla, hiçbir yanlışla, geri dönmeye, tereddüde niyeti olmaksızın kararlı çizgileri

çektığını görünce hayretler içinde kalmıştım. Ertesi hafta, kendi talimatı üzerine bir harita defteri ile Sahaflar'da hat malzemesi satan Hulusi Efendi'nin dükkânından divit, lika, mürekkep ve birkaç kamış kalem tedarik ederek derse başladık.

Bu Hulusi Efendi, bildiğim kadarıyla Türk Musikisinin Nazariye ve Esasları'nı yazan Sahaf Ekrem Karadeniz'in babası...

Evet, ta kendisi... O sırada kendisi vefat etmişti, dükkânda oğlu duruyordu. Ekrem Bey de âmâ idi. Her neyse, akademide hat dersleri için, mimariye, resim ve heykel gibi Batı sanatlarına ayrılan geniş, ferah, aydınlık salonlarla kıyas edilemeyecek bir mekân tahsis edilmişti. Çifte Saraylar'ın iki binası arasında küçük bir sıbyan mektebi... Klasik Osmanlı taş yapılarından biri... Minyatür, tezhip, cilt, hat gibi bütün eski sanatlarımız haftanın değişik günlerinde bu taş binanın fevkani katındaki iki odada veriliyordu. Nihayet derse başladık. Halim Hoca önce getirdiğim kamış kalemleri eline aldı. Birkaç tanesini seçti. Sonra onları birer birer önündeki tahta masaya şöyle bir karış kadar yüksekte

9- Divanyolu'nun Avrupalı ressamlar ve fotoğraf sanatçıları tarafından çok sevilen bir köşesi. En solda Çorlulu Ali Paşa Medresesi'nin haziresi, Sinan Paşa sebili ve türbesi. Arka planda Atik Ali Paşa Camii ve Çemberlitaş. Cumhuriyet'in ilk yıllarında çekildiği anlaşılan bu fotoğrafta, İstanbul'un ana arteri olan Divanyolu'nun tenhaliği şaşırtıcı

atarak düşüşlerindeki tıngırtıları dinledi. Bir taraftan da bana, yaptığı işin mahiyetini anlatıyordu. Hoca bu hareketiyle, güneşte olgunlaşmış kamışın yazı için en ideal pişkinliğini sesinden bulmaya çalışıyordu. Bu test bittikten sonra sıra, kalemi açmaya geldi. Evvela elime bir kalem tutuşturarak onu nasıl tuttuğuma dikkat etti ve maktana yerleştirdiği kalemi maharetle açtı. Bir yandan da “Ben bu ellerimle hem kalem açarım, hem bağ bıçağı kullanırım.” diyordu. Kalem açma işi de bittikten sonra yazmaya başladık. Hoca benden iki defter getirmemi istemişti. Birine yalnız kendisi yazacak, diğerini ben acemi çizgilerimle dolduracaktım. Kendi defterini aldı. Bir masanın önüne oturmuş olduğu hâlde, yazıyı masada yazmıyordu. Sol ayağını altına alıyor, sağ dizini hafif dikerek onun üzerine koyduğu deftere pek de itina eder görünmeyerek rahat bir şekilde yazıyordu. İlk ders nesih hattıyla nefis bir besmele... Arap zamkına doyup kıvamını bulmuş mürekkep, sin harfinin sayfanın hemen üçte birine kadar rahatça gelmesi için kaleme yol açıyor. Kalem mim'in kuyruğunu koyduktan sonra geriye dönüp kısa darbelerle harflerin noktalarını, hareketlerini

yerlerine koyuyor. İkinci satır, nesih kelimesiyle başlıyor, harflerin altına ve üstüne konan noktalar, hareketler, vasıllar gösteriliyor. Üçüncü ve dördüncü satırlar nun'a kadar elifbanın bütün harfleri. Ve hepsinin altına hocanın kendisine mahsus kısaltmasıyla “çalış” manasına gelen hat çekiliyor. Hattın üzerine “Orhan Okay'a, fi 2 Kasım sene 1950” ibaresi, altına “Muallimühu el-fakir el-hac Mustafa Halim” imzası.

Halim Hoca'dan ne kadar ders aldınız?

Gayrimuntazam olarak iki buçuk sene. Bana verdiği son meşki, temmetten sonra Hz. Ali'nin yazı öğrenmek hakkındaki cümlesiydi. O sırada fakültemiz Beyazıt'a taşındı. Araya mesafe ve başka gaileler girdi ve ben icazet alamamış, hatta hat sanatından anlayan değil, belki sadece zevk alan bir insan olarak yarı yolda kaldım. Ama hoca ile yakınlıklarımız devam etti. Biliyorsunuz, 1964 sonlarında bir trafik kazası sonucu göçtü.

Keşke biraz daha devam edip icazet alabilseydiniz.

Nasip meselesi...

10- Eski İstanbul'un merdivenli sokaklarından birisi. Bu sokağın ve benzerlerinin, mamur zamanlarında ressamı ve fotoğraf sanatçılarını büyülediğinden şüphe edilemez

Hocam, ilgi alanlarımızın genişliğine hayranım. Yıllar önce bir yazınızda, Süleymaniye Camii'nde de Tahirülmevlevî'nin derslerine devam ettiğinizi yazmıştınız.

Evet, lise birinci veya ikinci sınıfta idim. Edebiyat Fakültesi'nin Şarkiyat Bölümü'nde okuyan bir yakınımından Tahir Olgun'un Süleymaniye Camii'nde Mesnevî dersleri vereceğini işittim. Bu ismi, Behçet Yazar'ın *Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı* adlı eserinden biliyordum. Biliyorsunuz, anket sorularına dayanan bir kitaptır. Merakla, tecessüsle başladığım Mesnevî derslerine hemen hiç aksatmadan ve zevk alarak devam ettim. Bu derslerin, aslında çok evvelki, belki birkaç yüzyıl evvelki dönemlerde, vakıf olarak konmuş olduğunu da o zaman öğrenmiştim. Hatta Fatih Camii'nde de Mesnevî okutulması için bir vakıf varmış. Tahirülmevlevî, Mesnevî derslerini, cumartesi günleri öğle namazından sonra Süleymaniye Camii'nin dört sütunundan mihraba yakın ve doğu tarafında olanının altındaki alçakça kürsüde veriyordu. Aklımda kaldığı kadarıyla sayısı otuz ila elli arasında dinleyicisi

vardı. Tatlı, gevrek, hafif kısık bir sesle takrir ederdi. Arada hatıralar anlatır, başka şairlerden veya kendi şiirlerinden beyitler okurdu. Hiç sıkılmazdık. Derslerin başlangıç ve bitiş şekillerinin bir müddet sonra belirlendiğini, âdetâ klasik bir kalıba döküldüğünü fark ettim. Çoğu da bugün gibi ezberimdedir. Euzu besmeleden sonra “Rabbîşrahî sadri” ayetlerini, sonra Mesnevî'den:

Tu megû mârâ bedân şeh bâr nîst
Bâ kerîman kârâ düşvâr nîst

beytini okur ve “Ders-i sabıkta şu beyitte kalmıştık...” diye konuya girerdi. Eski âlimlerin birçoğu gibi mahviyet sahibiydi. Kendisinden “fakir” diye bahsederdi. Bir insanın kendisinden “fakir” diye bahsedişini ilk defa ondan duymuş ve biraz da şaşırılmışım. Dersler arasında bazen kendi şiirlerinden de örnekler verirken “Fakir bir beytimde şöyle demiştim.” diye söze girerdi. Anlatacağı hikâyede, hakkında olumsuz kanaat taşıdığı birinden bahsederken de “Bir herif-i nâ-şerîf” derdi.

11- Eyüp Sultan Camii Meydanı. 1970'lerde çekilmiş bir fotoğraf olmalı. Bu meydanın bugünkü görünüşü çok farklıdır

O devirde böyle bir derse izin verilmiş olması şaşırtıcı.

1940'ların sonu... Çok partili dönem başlamış ve hava biraz yumuşamıştı. Tabii o yıllarda, gösteri için de olsa Mevlevî ayinleri filan yapıldığı yoktu. Ben Mevlevîliğin hâlâ yaşamakta olduğunu o derslerde hissetmiştim. Mesnevî derslerine gelenlerin bir kısmı benim gibi tecessüsle, öğrenmek için veya zevk için geliyordu. Fakat aralarında Mevlevî veya Mevlevî-meşrep olanlar da vardı. Bir süre sonra bunları ayırt etmekte gecikmedim. Vaiz kürsüsünün önüne diz çöküp otururlarken belli belirsiz bir hareketle yeri öpüyorlardı. Bunlardan bazılarının ellerinde koca Mesnevî ciltleri, dersleri beyitler üzerinde takip ederlerdi. Bir süre sonra derslere bestekâr Sadettin Kaynak devama başlamıştı. Galiba o sıralarda Sultanahmet Camii'nin baş imamıydı. Mesnevî dersleri, yine Mesnevî'den olsa gerek, bir beyitle son buluyordu. “İn ne necmest ü ne remlest ü ne hâb/

Vahy-i Hak, vallahü a'lem bi's-savab.” Eskilerin, bütün bildiklerine rağmen yanlış yapmaktan çekindiklerini ifade eden sözle tamam olurdu: “Bu ne münecimlikdir, ne faldır ne de rüya. Allah'tan ilhamdır, doğrusunu Allah bilir.” Bu mısraları okuduktan sonra, eğer Sadettin Kaynak da orada ise ona dönüp “Sadettin Bey bir aşır-ı şerif lütfeder misiniz?” derdi. Epey şişman gövdesiyle bağdaş kurarak oturmakta olan Sadettin Kaynak, Tahir Bey'in bu ricası üzerine dizleri üzerinde doğrulur, gözlerini devire devire bir aşır okurdu.

Dersler hep Süleymaniye'de yapıldı?

Birinci yıl tamamen Süleymaniye'de... Vefa Lisesi'nde okuduğum için, cumartesi günü son dersten sonra oraya kolayca yetişiyordum. O yıllarda okullar ve resmî daireler cumartesi günü de yarım mesai yapardı. Tahir Olgun'un yaşlı olduğu ve biraz da sağlığının

bozulduğu yıllardı. Enfiye tiryakiliği de vardı. Derse gelen kendisi gibi yaşlıca zevat ile aralarında, özel bir merasim protokolü, teşekkür ve iltifat cümleleriyle enfiyeler teati ediliyor, zarif, küçük, işlemeli kapaklı enfiye kutularına baş ve işaret parmakları girip çıkıyor, buruna çekilen nesne biraz sonra çizgili kalın kumaştan yapılmış bir mendile boşaltılıyordu. Aldıkları zevki bilemem, fakat bu protokol, bu hazırlık ve bu özel kutular, enfiye çeşitlerinin aralarındaki adları bayağı hoşuma giderdi. Herhâlde iyi bir alışkanlık değildi ama etrafına zararı sigara ile kıyaslanamazdı. İlk yılın sonunda, sonbaharın sonuna doğru Süleymaniye bayağı soğuk olmaya başlamıştı. Büyük, loş ve kuzeye, Boğaz'a dönük olan caminin herhangi bir ısınma imkânı olmadığı gibi cemaati de fazla olmadığından çok üşüyorduk. Bir gün Tahir Bey "Bu mübarek cami fazla soğuk oldu. Müftülüğe haber verdim. Peygamber'imizin sünnetine ittiba ederek daha ılık bir camide, Laleli'de derslere devam edeceğiz." dedi. Ondan sonra dersler Laleli Camii'ne alındı. Orası da, aksi yönde fakat yine okuluma yakın olduğu için bana göre uzak olmadı. Merhumun *Mesnevî Dersleri* adlı kitapları bu derslerin mahsulüdür. Dersler verilmeye başlandıktan bir müddet sonra birer formalık fasiküller hâlinde neşredilmeye başlandı. 1950 senesinin sonuna doğru rahatsızlığı arttı. Galiba bir böbrek hastalığı çekiyordu. Dersler seyrekleşti. Sonra hiç devam edemez oldu. Haseki Hastahanesi'ne yatırdılar. 1951 Haziran'ının güneşli bir gününde cenazesini kaldırdık. Rahmetli kitapçı Muzaffer Ozak, gür sesiyle tekbir getiriyor ve cemaati "Allahü Ekber" nidalarına iştirak ettiriyordu. Tahirülmevlevi, Merkezefendi Kabristanı'nda toprağa verildi.

Allah rahmet eylesin. Hocam, Şehzadebaşı'ndan Beyazıt Meydanı'na doğru ilerliyorduk. Zeynep Hanım Konağı yangını bizi başka konulara sürükledi. İsterseniz bu konağın bulunduğu yerden yolumuza devam edelim.

Şimdi, Vezneciler'in bu noktasında yol sola doğru hafif bir kavis çevirerek genişler, burada küçük bir meydan oluşurdu. Orada da yine tek katlı dükkânlar vardı. Moda Berberi'ni ve Moda Fotoğrafhanesi'ni hatırlıyorum. Bir saat tamircisinin içinde veya yanında benim ilk ciltçim Fethi Demir bulunuyordu. Güzel bez ve deri cilt yapan, gerektiğinde cilt sırtına eski hurufatla yazabilen, ciltlenmek için kendisine getirilmiş kitaplara göz atıp mütalaa beyan eden Fethi Demir, daha sonra Üniversite Kütüphanesi'nin arkasındaki sokakta açtığı bir dükkânda mesleğini devam ettirmiş, hatta bir de pedal makinesi alarak ufak tefek baskı işlerine girmişti. Vezneciler'deki dükkânlar

arasında bir de Camcı Ali Mescidi vardı. 1955'ten sonraki yol çalışmaları sırasında pek çok eser gibi yıkılan bu tarihî mescitte genç Hacı Muzaffer Ozak'ın müezzinlik yaptığını, imam bulunmadığı zamanlar gür sesiyle hutbe de okuduğunu hatırlıyorum. Buradan itibaren Beyazıt'a doğru tramvayların büyük bir iniltiyle zor tırmandıkları bir yokuş başlardı. Bu yol merhum Turgut Cansever'in yayalaştırma projesinde en az 5-6 m indirildi ve hâlâ kullanılan alt geçit inşa edildi. Yine sol tarafta Askerî Tıbbiye binasından, yani şimdiki Eczacılık Fakültesi'nden önce bir küçük konak daha vardı; Fatin Rüştü Zorlu'nun babası Rüştü Paşa'ya ait olduğu söylenirdi. Sahibi ve müdürü Ağâh Sırrı Levend olan ve İstanbul'un seçkin özel okullarından sayılan İstiklal Lisesi, Belediye Sarayı inşaatı dolayısıyla eski binası yıkılınca bir süre de bu konakta faaliyetine devam etmişti. Sağ tarafta, daha sonra Türkiyat Enstitüsü'nün yerleşeceği Hasan Paşa Medresesi'nin bitişiğinde tek katlı birkaç dükkân vardı. Biri meşhur müzik aletleri imalatçısı Şamlı İskender Kutman'ın mağazasıydı. Eğer hafızam beni yanıltmıyorsa ya bunun yerinde veya yanında daha sonra, cümbüşü icat ederek Türk musikisi enstrümanları arasına sokan Zeynelabidin Cümbüş'ün dükkânı açılmıştı. Onların yanında tam köşede kırtasiyecisi Haşim Bey'in dükkânı bulunuyordu. Haşim Bey iri yarı, bu yüzden biraz kamburca durur, fakat cüssesine göre munis yapılı bir insandı. Bir gün, o zamanlar esericedit kâğıdı dediğim kaliteli parşömen kâğıdı istemiştim. Raftan, istediğim adette sayarak indirdi, tanesinin altmış para olduğunu söyledi. Baktım, rafta benzer bir top kâğıt daha var. "O da bunun aynı, ama iki kuruş!" dedi. Sebebini sorunca o malı yeni aldığını, fiyatının o kadara geldiğini, eldeki eskiler bitince onları satacağını söyledi. Haşim Bey, geçmiş zamanların helali haramı ayıran gözü tok, dürüst esnafından biriydi. Haşim Bey'in dükkânının yanı sıra, Laleli yoluna açılan Beyazıt Külhanı Sokağı'dır. Bu sokağın girişinde üç veya dört katlı, yeni yapıldığı belli apartmanlar vardı. Anneannemin de, annemin de doktoru olan Hasan Ferit Cansever'in muayenehanesi (ve galiba evi de) bu apartmanlardan birinin üst katlarındaydı. Küçük yaşta iken birkaç defa gelmiş olduğumu hatırlıyorum. Mimar Turgut Cansever'in babası olan Türk Ocaklı, Ferit Cansever'in deniz yosunlarından imal ettirdiği, kendi terkihi olan Vilagar adlı, pembe renkli, lezzeti de fena olmayan macun gibi bir ilacı da vardı. Barsakların sağlıklı çalışmasını sağlayan bu ilacı hemen bütün hastalarının reçetesine yazarmış.

12- Nuruosmaniye Camii'nden Haliç'e bakış

Hocam, Beyazıt civarıyla ilgili hatıralarımı anlatan hemen herkes burada Nişan veya Nişanyan Efendi dedikleri bir Ermeni vatandaşın kitapçı dükkânından söz ediyorlar. Yanlış hatırlamıyorsam, siz de bir yazınızda aynı kitapçıdan söz etmiştiniz.

Evet, doğru hatırlıyorsunuz. Külhan Sokağı'na girmeyip Beyazıt Meydanı'na doğru devam ederseniz birkaç küçük dükkân arasında Nişan Efendi'nin dükkânını da görürdünüz. Bu dükkân bütün üniversite hocalarının ve öğrencilerinin uğrak yeri idi. Hem yeni kitap, hem sahaf kitapları bulundururdu. Onunla, Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe Bölümü'nde okuduğum ilk sömestre ait bir hatıram vardır. Fakültenin Fındıklı'daki binasında idik. Liseden edebiyat hocamız olan Behice Hanım'ın eşi olduğu için zaman zaman Mehmet Kaplan'ın odasına giriyor, kendisiyle görüşüyordum. Felsefe Bölümü'nde okuduğum için bana devamlı Eflatun'un Diyaloglar'ını alıp okumamı tavsiye ediyor, ben de parasızlıktan alamadığım için sıkılıyordum. O yıllarda üniversitenin yayınladığı bütün ders kitapları bütün hocalara verilirdi.

Durumumu fark eden Kaplan Hoca, odasındaki kitaplığından, bu yayınlar arasında hukuk, iktisat vs. gibi saklamaya lüzum hissetmediği kitaplardan koca bir paket yaparak bana verdi, bunları Nişan Efendi'ye götür, o böyle kitapları bir miktar indirimle satın alır, dedi. Gerçekten öyle yaptım. Ermeni kitapçı Nişan Efendi, Kaplan'ın selamlarıyla kitapları yüzde bilmem kaç indirimle aldı. Ben de Eflatun'un Diyaloglar'ına sahip oldum. Bu yolda biraz daha ilerleyince şimdi de mevcut olan elektrik idaresi binası gelirdi. Fakat asıl onun yanında, bahçe içinde eski bir konak olduğunu tahmin ettiğim Beyazıt Nahiye Müdürlüğü ve Başkomiserliği vardı. Bir ara babamın da başkomiser olarak, hatta aynı yıllarda ünlü türkülerci Sadi Yaver Ataman'ın da nahiye müdürü olarak görev yaptığı bu güzel ahşap bina Beyazıt Meydanı düzenlemeleri sırasında yıktırıldı.

Böylece Beyazıt Meydanı'na gelmiş olduk.

Evet, elbette Beyazıt Meydanı o zaman da meyhandı. Ortada büyük bir havuz, etrafında Küllük, Beyazıt

13- M. Orhan Okay

Camii, İstanbul Üniversite'nin abidevi kapısı ve Beyazıt Medresesi sıralanırdı. Belediye Kütüphanesi yapılmadan evvel medrese, önündeki bir sıra küçük baraka dükkânlar sebebiyle geride kaldığı için fark edilmiyordu. Burası, Yedikule, Topkapı ve Edirnekapi'dan gelip Divanyolu yönüne doğru giden tramvayların da birleştiği noktaydı. Ayrıca Maçka-Beyazıt ve Kurtuluş-Beyazıt tramvayları da Küllük'ün, Beyazıt Camii'nin ve üniversite kapısının önünden dönerek, yani ortadaki havuzun etrafında çançanlarla, gıcırtilarla bir tur atarak Divanyolu'na doğru giderlerdi. Beyazıt Meydanı, uzun yıllar Cumhuriyet bayramlarında da geçit merasimlerinin yapıldığı bir alan olarak kullanıldı.

Hocam, isterseniz biz de tramvaylar gibi meydanın etrafında bir tur atalım.

Tabii, atalım. Nahiye Müdürlüğü'nün önünden iniyoruz. Kaldırımın sağ tarafında demin söylediğim tek katlı küçük dükkânlar, kahveler vardı. O yüzden arkada kalan medresenin varlığını bile o yıllar bilmiyordum. Sol tarafta Edirnekapi istikametinden gelen tramvayların durak yeri. Böylece Aksaray yönünden gelen yola ulaşıyoruz. Bu yol bugünkü gibi geniş değildi. Marmara ve Beyaz Saray'ın önünde bir başka sokakla pek çok dükkânın bulunduğu büyük bir ada bulunuyordu. Yani Marmara Sineması bu binaların arkasında kalıyordu. Zamanın şık sinemalarından biriydi. Cadde üzerinde Aş-İş diye oldukça seviyeli ve ucuz bir lokanta. Sokak

içinde milliyetçilerin berberi diye meşhur, hepimizin ve Muharrem Ergin, Faruk Timurtaş gibi pek çok üniversite asistanının gittiği berber Rıza vardı. Arnavuttu ama milliyetçiydi. Bir yandan tıraş olunur, bir yandan milliyetçilik konuşulurdu. Beyaz Saray ise henüz yoktu. Zaten Marmara da yeni yapılmıştı. Bu caddeden Aksaray'a ve Topkapı'ya giden tramvaylar işlerdi. Meydanı sola doğru dönüyoruz. Sağımızda biraz yüksekçe bir zeminde Küllük, Küllük'ün ocak ve kışlık binası ile yan yana Emin Mahir Lokantası, sonra Beyazıt Camii, Sahafklar'a giden yol... Küllük'ün önünde Eminönü, Maçka, Beşiktaş istikametinden gelen tramvayların durak mahalli. Hemen oracıkta bir de bir direğin üzerinde kocaman bir İş Bankası kumbarası ve bir saat vardı. Burası aynı zamanda insanların birbirine randevu verdikleri bir nirengi noktasıydı. "Beyazıt'ta saatin altında buluşalım." denirdi. Biraz daha ileride üniversite duvarına paralel Bakırcılar Çarşısı ki devam ederseniz İbnülemin'in konağına varırsınız. Bakırcılar Sokağı'nın sağ köşesinde de Dişçilik Yüksek Okulu bulunuyordu. Orası şimdi yarısı yıkılmış olarak Beyazıt Kütüphanesi'ne bağlanmıştır. Sola doğru devam edersek karşımıza önce üniversitenin şimdi Profesörler Evi olan küçük binası, daha sonra da abidevi kapısı çıkar. Bu ana kapının iç tarafında sağda üniversite postanesi, solda da üniversite yayımlarını satan küçük bir yer vardı. Kapının üzerinde en tepede süslü bir TC amblemi, altında da büyük harflerle İstanbul Üniversitesi yazılıydı. Galiba 1948 yahut ona yakın bir yıldır. Bir gün bu büyük kapının her tarafının ahşap iskele direkleriyle sarıldığını gördük. Derken İstanbul Üniversitesi yazılan mermer levhalar söküldü. Altından iri sülüs yazıyla "Nasrün minallahi..." ayetleri çıktı. Bu hiç bilmediğimiz, beklemediğimiz bir şeydi. Büyüklerimiz dediler ki, tepedeki TC'nin altında da tuğra vardır. Ama o açılmadı ve bugüne kadar da öylece kaldı. Bir de bu kapının iki yanındaki saatleri anlatıp bahsi kapatalım. Saatlerin kadranında M. Şem'i yazardı. Bu, o yılların ünlü saatçi ustası Mustafa Şem'i Pek'tir. Beyazıt'tan Çarşıkapı'ya giderken sağ tarafta bir saatçi dükkânı da vardı. İstanbul'un pek çok meydan saatini o yapmıştır. Bu iki saatin hiçbir zaman birbirine uymadığını söylerlerdi ama mübalağadır. Doğru dürüst çalışan saatlerdi.

Hocam bize vakit ayırdığınız için teşekkür ediyorum.